

Merels meer en minder fortuinlijk

Carel de Vink

deel 1

Mooi volwassen Merel mannetje, Alblasserwaard, 13 december 2019 | Yvette Kusters

Inleiding

Voor 2022 hebben Sovon Vogelonderzoek Nederland en Vogelbescherming de Merel als 'Vogel van het jaar' gekozen. We zien deze 'zwarte lijster' in Nederland op gazons en overal waar struiken staan, tot in de kleinste tuintjes. Sinds 2016 is de besmetting met het usutuvirus veel Merels fataal geworden. Deze epidemie lijkt nu op zijn retour. De geluiden over herstel lopen nogal uiteen. In Europees verband wordt de *Turdus merula* gezien als een soort met een licht positieve trend. In Nederland echter en mogelijk ook in de ons omringende landen is nog duidelijk sprake is van lagere aantallen dan pakweg tien jaar terug. Er zijn weinig vogelaars die trouw iedere zingende, foeragerende of vliegende Merel invoeren op een waarnemingsite. We missen dus die inmiddels veel geraadpleegde aanvullende gegevens van de gewone vogelliefhebber. Kan het 'Jaar van...' daar verandering in brengen? In twee artikelen doe ik een poging om de 'citizen-science' (of in gewoon Nederlands: de kennis van leken) aan te vullen. Daarbij gebruik ik eigen

notities vanaf 2002. In deel 1 beperk ik mij tot de jaargegevens. Een vervolgedeel zal de ontwikkelingen van de aantallen rond het broedseizoen behandelen.

Werkwijze

Vanaf 1 januari 2002 ben ik de aantallen van onder andere Merels bij gaan houden. Daarbij heb ik alleen gebruik gemaakt van zichtwaarnemingen. Er zijn immers periodes dat (met name zang-)vogels minder te horen zijn. Bovendien is het gemakkelijker om zichtbare vogels te tellen tijdens een fietstocht of wandeling, dan alle zangers te registreren. Het laatste vindt bijvoorbeeld wel plaats bij broedvogelinventarisaties. Tijdens de in dit artikel genoemde jaren besteedde ik gemiddeld 28 uren per maand fietsend en wandelend door het merelrijke Gooi. Ook de bepaald niet merelarme randen van het Gooimeer, de Vechtplassen en Eemland (vooral boerenerven) werden bekeken. Merels werden daarbij trouw 'gescoord'. Minstens zo belangrijk waren de Merels die tijdens woon-werkverkeer en rond het huis werden genoteerd. De zo verkregen

cijfers van 2002-2016 heb ik voor de Merel omgezet in een jaargemiddelde. Ondanks corona kon ik die aanpak voortzetten van 2017 tot en met 2021, zodat de gegevens van de laatste zes jaren vergelijkbaar zijn met de eerder berekende gemiddelden. Vanaf 2017 werden de gevolgen van de besmettingen door usutu in regio Gooi en omstreken merkbaar, wat het jaar daarvoor (ondanks de eerste meldingen) nog niet het geval was. Vanaf 2014 beschik ik ook nog over de totalen per maand. Dat geeft een inkijk in de ontwikkelingen in verschillende periodes van het jaar. Met behulp daarvan zal ik in deel 2 ook de aantallen van de periode met 'onze eigen vogels' (maart tot en met augustus; adult plus juveniel) vergelijken. De aantallen trek- en winterwaarnemingen van september tot en met februari kunnen behoorlijk fluctueren. Diverse bronnen melden overigens dat aanvulling van de winteraantallen door Merels uit noordelijke streken afneemt, mogelijk als gevolg van klimaatveranderingen.

Verschillen vereffenen

In de decimalen zal er invloed zijn vanwege weersomstandigheden en variatie in bezochte biotopen. Bij mist en regen lagen de waargenomen aantallen lager. In moerasgebieden zijn minder Merels aanwezig. Een andere factor van invloed is de beschikbaarheid van voedsel. Bessenrijke winters geven een ander beeld dan jaren met een lage opbrengst. Een droge, hete zomer maakt het moeilijk voor lijsterachtigen om op de dorre gazons voldoende wormen voor de jongen te bemachtigen, wat zijn weerslag heeft op de reproductie. Door te werken met flinke meerjarige blokken (20 jaren 'overall'; een gemiddelde over 15 jaren en 8 jaar gegevens van de lente), worden de pieken en dalen redelijk geëgaliseerd. De invloed van trekaantallen in oktober en winteraantallen tot in februari is goed in de cijfers terug te zien. Zij zijn medebepalend voor de jaarcijfers, maar niet voor de periode van maart tot en met augustus. Zie voor het broedseizoen deel 2.

Toen kwam het usutuvirus

In de tabel worden deze gemiddelde aantallen vergeleken met de erop volgende zes jaren. Wat zeggen de cijfers over 2002 tot en met 2021 over de waarneembare invloed van het virus? Om dat te bepalen worden de getallen uit Tabel 1 nader bekeken. Daar zien we de verdeling per maand gedurende acht jaar (2014 t/m 2021) en de verhouding in jaartotalen gedurende twintig jaren (2002 t/m 2021; bovenste reeks). De 'dip' als gevolg van de besmetting laat zich duidelijk zien. Eigenlijk vooral vanaf juli 2017, na een blijkbaar nog gunstig broedseizoen tot in juni. Opvallend is het lage aantal Merels in september tot en met december, in tegenstelling tot (in de meeste jaren) de aantallen in januari, al halen ook die vanaf 2018 het niveau niet meer van de vijftien jaren ervoor. Wat niet direct uit de cijfers in Tabel 1 blijkt, was het verschijnsel dat er ook sprake leek te zijn van een verminderd broedsucces. Daar zal in deel 2 nader op ingegaan worden.

Terwijl andere jaren overal bedelende jonge Merels te zien en te horen waren, was dat met name de laatste vier jaren beduidend minder. Kwam dat door usutu of door droogte? Met name de zomers van 2019 en 2020 waren extreem warm en droog. Zonder een gezonde reproductie is een vlot herstel van de merelstand niet mogelijk. In mijn geval geeft dat voor de regio Gooi, Eemland en Vechtstreek een zorgelijk beeld. Het is maar een 'streekproef' in één gebied en een nogal ruwe steekproef, maar het beeld zegt naar mijn idee wel iets.

Analyse van de jaarcijfers (Tabel 1)

Wanneer we de cijfers nader bestuderen, zien we een aantal opvallende zaken. De jaarcijfers en jaarlijks de maandgegevens geven een verschuiving te zien die te verklaren lijkt uit besmetting met het usutuvirus. Zoals hierboven beschreven, spelen ook andere factoren mogelijk een rol. Het gemiddelde van de vijftien jaren voor het optreden van het usutuvirus

A Gemiddelde 2002/16	2016	2017	2018	2019	2020	2021
100% (n=9830)	86,7%	68,2%	37,1%	36,5%	34,8%	47,3%
B Maandgemiddelden (vergeleken met 2014/2016 - met 2016 extra vermeld als cruciaal jaar):						
2014/2016	2016	2017	2018	2019	2020	2021
jan 100% (n=633)	110,5%	161,8%	57,6%	61,6%	35,5%	78,2%
feb 100% (n=867)	115,3%	69,2%	30,6%	30%	20,8%	56%
mrt 100% (n=934)	107,1%	93,3%	49,3%	19,8%	21,4%	35,4%
apr 100% (n=733)	95,5%	98,9%	48,4%	44,3%	36,7%	43,6%
mei 100% (n=767)	117,4%	98,5%	67,2%	64,6%	50,2%	74,3%
jun 100% (n=667)	89,8%	114%	66%	53,3%	55,5%	60%
jul 100% (n=900)	100,6%	57,2%	40%	37,2%	42%	44,8%
aug 100% (n=533)	41,3%	75%	27,2%	18,8%	16,9%	21,6%
sep 100% (n=342)	82,5%	34,2%	33,7%	22%	36,6%	22%
okt 100% (n=767)	65,2%	42,4%	13%	49,6%	31,3%	30,7%
nov 100% (n=642)	101,2%	62,3%	33,5%	56,9%	58,4%	94,3%
dec 100% (n=975)	72,8%	46%	35,8%	53%	49,2%	48,7%

Tabel 1 Jaarcijfers en maandgegevens (vergeleken in procenten - **vet: minder dan 50%**):

geldt als norm met 100% (Tabel 1A). Al in 2016 dalen de aantallen licht met min 13,3%. Maar schommelingen van globaal zo'n 15% lieten zich ook geregeld in de jaren daarvoor zien. De dalende trend zet nu echter door tot een dieptepunt in 2020, het jaar dat nog maar een derde deel van de oorspronkelijke aantallen overblijft (34,8%). In 2021 krabbelt de merelstand weer enigszins op, maar blijft nog ruim onder de helft van wat vanouds gangbaar was. Wat preciezer bekeken, lagen de meeste getallen in 2016 nog wel boven normaal en wordt de dip op jaarbasis vooral veroorzaakt door een lage presentie in augustus (!) en oktober (Tabel 1B). September is in 2016 gunstiger dan in de erop volgende jaren. In 2017 scoren niet meer dan twee maanden positief, terwijl maar liefst zeven maanden de door mij als redelijke ondergrens gehanteerde 85% niet eens halen. Kijken we naar de gemiddelden per maand, dan komt de grote klap in beeld vanaf januari 2018. In 2018 haalt geen enkele maand het percentage van 85%, terwijl er negen maanden lager scoren dan 50%, met name extreem in het vroege herfst- en winterseizoen. Het jaar 2019

doet het relatief iets beter in herfst en winter, maar ook daar wordt de gewenste 85% nergens gehaald. Ruim de helft van de maanden, waarvan de meeste in het broedseizoen, ligt onder de helft van het oude gemiddelde! De grootste klap zien we (mogelijk mede beïnvloed door de droge zomer van 2019 en 2020) in 2020. Nu halen negen maanden de helft van de gemiddelde aantallen niet eens, terwijl alle maanden ver onder de 85% blijven. Dat de periode mei-juni relatief beter uit de verf kwam dan in beide voorgaande jaren, gaf hoop op een beter broedseizoen, maar in augustus volgde een absoluut dieptepunt. In de herfst en winter die daarop volgen, lijkt verbetering op te treden. Een voorbode van herstel in 2021? Of alleen het gevolg van meer aanwezige wintergasten? De maandcijfers in 2021 vertonen in bijna alle maanden een stijging ten opzichte van 2019 en 2020. Uitzondering: september, oktober en december. Na een bijna aaneengesloten malaise van oktober 2018 tot en met oktober 2021 (met als schrale lichtpuntjes de maanden mei en juni) zien we in november 2021 opeens de cijfers weer stijgen tot dicht bij het oude niveau. December 2021 stelt daarentegen weer

teleur... Wat brengt blijvend herstel in zicht? Dat zal afhangen van de reproductie en dus van de trend in de maanden dat er gebroed wordt. Dat gaan we nader bekijken in deel 2.

Bronnen

- Glutz von Blotzheim, U.N., K.M. Bauer, 1980. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, Band 9. Aula Verlag.
- BirdLife-European-Red-List-of-Birds-2021.pdf
- Boele, A. et al, 2021. Broedvogels in Nederland 2019; Sovon-rapport 2021/02, Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- <https://stats.sovon.nl/stats/soort/11870> soort 11870
- Vogelatlas van Nederland, 2018. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Bovendien globale gegevens uit dertien rapporten van geïnventariseerde natuurgebieden op de site van de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken (niet nader gespecificeerd).

Vrouwje Merel, Huizen, 5 december 2018 | Katinka Mann

Vrouwtje Merel, Hilversum, 13 februari 2021 | Jeannette Tas

Volwassen Merel man, Huizen, 12 november 2020 | Jurriën Uiterwijk